

УДК: 616.314.17-002(477)

Каськова Л.Ф., д.мед.н., проф., Маковка І.Л., к.мед.н., ас.,
 Ващенко І.Ю., к.мед.н., доц., Артем'єв А.В., к.мед.н., ас.
 Вищий державний навчальний заклад України «Українська медична стоматологічна академія», Полтава
 Центр охорони та досліджень пам'яток археології управління культури Полтавської облдержадміністрації
 Kaskova L.F., Makovka I.L., Vashchenko I.Yu., Artemiev A.V.
 High State Educational Establishment of Ukraine «Ukrainian Medical Stomatological Academy», Poltava
 The Center Protection and Research of Archaeological Monuments Culture Management in Poltava Regional State Administration

Розвиток захворювань тканин пародонта у населення України в різні історичні періоди

DEVELOPMENT OF PERIODONTAL DISEASE IN UKRAINIAN POPULATION DURING DIFFERENT HISTORICAL PERIODS

Адреса для кореспонденції:
 Каськова Людмила Федорівна
 e-mail: kaskova@ukr.net

Робота є фрагментом загальнодержавних науково-дослідницьких планових тем відділів давньоруської, середньовічної та археології раннього залізного віку Інституту археології НАН України (м. Київ) «Археологічна карта Південноросійських земель IX–XIII ст.» (державний реєстраційний №0112U001423), «Кочівники раннього залізного віку і їх сусіди на півдні Східної Європи» (державний реєстраційний № 0112U001422) і фрагментом НДР кафедри дитячої терапевтичної стоматології з профілактикою стоматологічних захворювань Вищого державного навчального закладу України «Українська медична стоматологічна академія» (м. Полтава) «Удосконалити методи профілактики і лікування основних стоматологічних захворювань у дітей з факторами ризику» (державний реєстраційний №0111U006760).

МЕТА: Вивчити еволюцію виникнення захворювань тканин пародонта, дослідивши анатомічні кісткові препарати та одонтологічні колекції давніх людей. **МЕТОДИ:** Застосовано власну оригінальну методику дослідження антропологічного матеріалу. **РЕЗУЛЬТАТИ:** Дослідження показало відмінності між змінами пародонта у скелетах із різних історичних періодів. Встановили посилення від епохи до епохи усіх відомих характеристик захворювань тканин пародонта. Захворювання тканин пародонта виявили серед скелетів дорослих осіб, у дитячих відхилень не спостерігали, а в епоху раннього залізного віку прояви простежували лише у скелетах чоловіків віком від 60 років. В епоху Середньовіччя патологія «помолодшала», ураження спостерігали як серед жіночих, так і чоловічих скелетів віком від 40 років, без генералізованих проявів. **ВИСНОВКИ:** Перші ознаки пародонтопатології на території Лівобережної України виявили лише у I тис. до н.е. як одиничний та локалізований процес, у людей віком близько 60 років. У період Середньовіччя характеристика захворювання не змінювалася, але збільшувалися кількісні показники.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: тканини пародонта, кісткові тканини, скелет, череп, щелепи, зуби, еволюція, розвиток, епоха.

PURPOSE: Establish the periodontal diseases evolution which was based on the anatomical bone preparations and materials odontology collections of ancient people. **Methods:** Private original method for anthropological material research was used. **Results:** The researches established ambiguous characteristics structure of periodontal tissues alterations. It was found that symptoms of periodontal diseases were increased and have more expressive characteristics from archaeological epoch to epoch and coinciding with modern. The periodontal tissues injuries aren't detected in analyzed children skeletons, the periodontal pathology have only the male skeletons after 60 years in the early Iron Age. This pathology already has rejuvenated in the Middle Ages, thus the periodontal injuries fixated at 40 years in male and female skeletons, but without generalization of periodontal pathology process. **CONCLUSIONS:** The first symptoms of periodontal disease has low prevalence and uncomplicated character they had been fixed in the

population of 60 years old only since I millennium BC and studying Left Bank Ukraine territory. This pathology wasn't changed in the Middle Ages, but she has a quantitative progressive tendency.

KEY words: periodontal tissue, bone tissue, skeleton, skull, jaw, teeth, evolution, development, epoch.

Вступ

Сьогодні захворювання тканин пародонта належать до найпоширеніших у стоматологічній практиці. Незважаючи на достатню вивченість та досягнуті успіхи у ділянці етіології, діагностики і лікування, захворюваність стрімко зростає [7]. За даними ВООЗ, у 100% населення понад 40 років спостерігають пародонтит і пародонтоз. За даними вітчизняних авторів, захворюваність серед дітей становить 4%, а в деяких країнах сягає 50% [3, 5, 6, 8]. З огляду на це, важливо проаналізувати розвиток захворювань тканин пародонта, визначити можливі причини виникнення від їхньої появи, відтак окреслити нові та більш ефективні способи профілактики і лікування. Мета роботи – вивчити еволюцію виникнення захворювань тканин пародонта, дослідивши анатомічні кісткові препарати та одонтологічні колекції давніх людей.

Матеріал і методи

Як матеріал використали 499 скелетів V тис. до н.е.–середини II тис. н.е. (періоди енеоліту–пізнього Середньовіччя) зі збереженою зубощелепно-лицевою

ділянкою (виявлено і зібрано під час археологічних науково-рятувальних розкопок курганів 1998–2012 рр. працівниками Центру охорони та досліджень пам'яток археології управління культури Полтавської облдержадміністрації), знайдених на території Полтавської та суміжних областей [10]. Дослідили 17 (8 дітей, 3 жінки, 6 чоловіків) скелетованих останків епохи мідного віку (кінець V–початок III тис. до н.е.), 102 останки (30 дітей, 20 жінок, 52 чоловіки) представників етнокультури бронзового століття (III–II тис. до н.е.), 223 скелети (40 дітей, 79 жінок, 104 чоловіки) раннього залізного віку (I тис. до н.е.), 57 останків (39 дітей, 39 жінок, 79 чоловіків) епохи Середньовіччя (I тис. н.е.–середина, кінець II тис. н.е.). Оглянули 975 щелеп (225 дитячих), 13 505 зубів усіх класів обох дентицій (різці, ікла, премоляри, моляри), 11 203 постійних зуба (4231 жінок та 6972 чоловіків), 2302 тимчасових одонтологічних органи [2].

При аналізі використовували власну методiku дослідження останків кісток древніх людей (відхилення у пародонті визначали з урахуванням наявності зменшення висоти альвеолярного відростка щодо довжини кореня зубів) [9].

Результати та їх обговорення

Ознак захворювання тканин пародонта в зубах і щелепах скелетів дітей усіх досліджених епох не виявили, не встановили й ознак пародонтопатій в одонтологічних колекціях дорослих представників епох міді та бронзи (табл.). Лише в період раннього залізного віку прояви захворювань спостерігали у скелетах чоловіків, які досягли 60 років. Слід зазначити, що маркери патології розміщувалися локально: у фронтальному відділі верхньої щелепи (у ділянці зубів 13–23; один випадок) та у бічному відділі нижньої щелепи зліва (у ділянці зубів 44–46 та 46, 47; два випадки) [1]. Ймовірно причиною захворювання став вік.

В епоху Середньовіччя локальні ураження тканин пародонта виявили і в жінок старшого віку (в одному випадку на верхній щелепі зліва, у ділянці зубів 13–11, у другому – на нижній щелепі зліва, у ділянці зубів 44, 45). Ураження спостерігали в 11 чоловіків: віком понад 40 років (три випадки: у двох випадках вогнище локалізувалося в бічних ділянках нижньої щелепи, з охопленням усіх бічних зубів; в одному випадку – на верхній щелепі справа, у ділянці зубів 24–26), проте переважно

Таблиця. Кількість скелетів із пародонтопатіями у дорослого населення досліджених епох

Епоха	Загальна кількість жіночих скелетів	Жіночі скелети з пародонтопатіями		Загальна кількість чоловічих скелетів	Чоловічі скелети з пародонтопатіями		Загальна кількість скелетів	Скелети з ознаками пародонтопатій	
		абс.	%		абс.	%		абс.	%
Міді	n=3	0	0	n=6	0	0	n=9	0	0
Бронзи	n=20	0	0	n=52	0	0	n=72	0	0
Ранній залізний вік	n=79	0	0	n=104	3	3,0±1,7	n=183	3	1,5±0,9
Середньовіччя	n=39	2	5,0±3,5	n=79	11	14,0±3,9	n=118	13	10,5±2,8
P_{1-2}, P_{2-3} P_{3-4}, P_{1-3} P_{1-4}, P_{2-4}		>0,05; >0,05			>0,05; >0,05			>0,05; >0,05	
		>0,05; >0,05			<0,05; >0,05			<0,01; >0,05	
		>0,05; >0,05			<0,01; <0,01			<0,01; <0,01	

Примітка: P – ймовірність відмінності показника

ознаки захворювання спостерігали у чоловіків понад 60 років. Генералізованих форм не виявили. У п'ятох випадках ураження простежувалися на верхній щелепі: один осередок у фронтальному відділі (у ділянці зубів 11–21), чотири – у бічних ділянках, з яких два двосторонні (ділянка зубів 14, 13, 24–28, і 15, 14, 27, 28) і два односторонні (ділянка зубів 18 і 27, 28). У трьох випадках осередки локалізувалися у фронтальному відділі нижньої щелепи (ділянка зубів 33, 32, 33–41, 32–43). Окрім віку, захворювання можуть зумовлювати і редуційні процеси у зубощелепно-лицевій ділянці, які в цю епоху мали вираженіші прояви, ніж у більш ранні періоди [4]. Обстеження 499 скелетів показало, що стан тканин пародонта в різні історич-

ні епохи відрізнявся. Зі зміною епох простежували зростання показників: якщо в епоху міді і бронзи патологій тканин пародонта не виявляли, а в період раннього залізного віку спостерігали поодинокі випадки, то в епоху Середньовіччя показники захворюваності зросли до максимально високих позначок [1, 2]. Відхилення у стані тканин пародонта у період раннього залізного віку виявили лише у щелепах чоловіків, у дітей не простежували у жодному із досліджуваних періодів. У ранньому залізному віці частота пародонтопатій у чоловіків досягла показника 3,0±1,7%, загальна захворюваність серед населення становила 1,5±0,9%. Однак, найвищі показники захворюваності спостерігали у Середньовіччі – до 10,5±2,8%, зо-

крема у жінок – 5,0±3,5%, у чоловіків – 14,0±3,9% [4].

ВИСНОВКИ

У досліджених скелетах Лівобережної України ознаки захворювання тканин пародонта виявили лише у представників I тис. до н.е. (вік близько 60 років) як дуже рідкісне і локальне явище. В епоху Середньовіччя характеристика патології не змінилася, проте значно зросли її кількісні показники. Подальше дослідження захворювань тканин пародонта з використанням кісткових тканин давніх людей допоможе розробити нові методи вивчення та з'ясувати причини виникнення і поширення пародонтопатій.

Список використаної літератури

1. Артем'єв А.В. Матеріали з некрополю на околиці форштадту полкової Полтави (з аналізом стоматологічних захворювань населення козацької доби) / А.В. Артем'єв, О.В. Коваленко // Археологічний літопис Лівобережної України. – Полтава: Археологія, 1999. – №2 (6). – С. 54–55.
2. Проблемы истории и археологии Украины: материалы междунар. науч. конф. [«К вопросу о физическом состоянии летописных северян Повороскля», (16–18 мая 2001 г.) / А.В. Артемьев. – Харьков, 2001. – С. 115–116.
3. Гавриленко М.А. Особливості стану тканин пародонта в дітей-інвалідів із хворобами центральної нервової системи / М.А. Гавриленко // Український стоматологічний альманах. – Полтава: ВДНЗУ «УМСА». – 2015. – №1. – С. 61–64.
4. Каськова Л.Ф. Особливості стоматологічного статусу населення території України в різні історичні епохи / Л.Ф. Каськова, А.В. Артем'єв, Е.Э. Бережная, Л.И. Амосова // Georgian Medical News. – Тбилиси–New York, 2014. – №12 (237). – С. 35–40.
5. Малко Н.В. Особливості формування патології тканин пародонта в дітей, які проживають на екологічно несприятливій території / Н.В. Малко, Е.В. Безвужко // Український стоматологічний альманах. – Полтава: ВДНЗУ «УМСА». – 2015. – №3. – С. 54–58.
6. Мачоган В.Р. Клінічна ефективність синбіотика в комплексному лікуванні хворих на генералізований пародонтит / В.Р. Мачоган // Український стоматологічний альманах. – Полтава: ВДНЗУ «УМСА». – 2015. – №1. – С. 32–35.
7. Поворознюк В.В. Костная система и заболевания пародонта / В.В. Поворознюк, И.П. Мазур. – К., 2004. – 447 с.
8. Профилактика стоматологических заболеваний: учебное пособие для студентов стоматологического факультета, врачей-интернов / В.И. Куцевляк, В.В. Никонов, А.В. Самсонов [и др.]; под ред. В.И. Куцевляка. – Х.: ХГМУ, 2001. – 217 с.
9. Свідोцтво про реєстрацію авт. права на твір №44677 від 11.07.2012. Науковий твір «Схема вивчення стану зубощелепно-ділянки у давніх людей (за антропологічними матеріалами)» / Л.Ф. Каськова, А.В. Артем'єв, №44954 заяв. 11.05.2012.
10. Супруненко О.Б. Курган з угорським некрополем у пониззі Псла / О.Б. Супруненко. – Київ: Гротеск; Полтава: Археологія, 2007. – 108 с.

REFERENCES

1. Artemiev, A.V., & Kovalenko, O.V. (1999). Materialy z nekropoliu na okolytsi forshadtutu polkovoi Poltavvy. *Arkheolohichnyi litopys Livoberezhnoi Ukrainy*. Poltava: Arkheolohiia, 2 (6), 54–55 (in Ukrainian).
2. Artemiev, A.V. (2001). *Materialy mezhdunar. nauch. konf.*, 16–18 maja. Har'kov, 115–116 (in Russian).
3. Havrylenko, M.A. (2015). *Ukrainskyi stomatolohichnyi almanakh*, 1, 61–64 (in Ukrainian).
4. Kas'kova, L.F., Artemiev, A.V., Berezhnaja, E.E., & Amosova, L.I. (2014). *Georgian Medical News*, 12 (237), 35–40 (in Russian).
5. Malko, N.V., Bezvushko, E.V. (2015). *Ukrainskyi stomatolohichnyi almanakh*, 3, 54–58 (in Ukrainian).
6. Machohan, V.R. (2015). *Ukrainskyi stomatolohichnyi almanakh*, 1, 32–35 (in Ukrainian).
7. Povoroznjuk, V.V., & Mazur, I.P. (2004). *Kostnaja sistema i zabolovanija parodonta*. Kyiv (in Russian).
8. Kucevlyak, V.I., Nikonov, V.V., & Samsonov, A.V. (2001). *Profilaktika stomatologicheskikh zabolovanij*. Har'kov: HG MU (in Russian).
9. Kaskova, L.F., & Artemiev, A.V. Svidotstvo pro reiestratsiiu avtor. prava na tvir №44677 vid 11.07.2012. *Naukovyi tvir «Skhema vyvchennia stanu zuboschhelepnoi dilianky u davnikh liudei (za antropolohichnymy materialamy)»*, №44954 zaiav. 11.05.2012 (in Ukrainian).
10. Suprunenko, O.B. (2007). *Kurhan z uhorskym nekropolem u ponyzzi Psla*. Kyiv–Poltava: Hrotesk, Arkheolohiia (in Ukrainian).